

AKADEMİAR DERGİSİ

ANKARA 2019 (ARALIK) - Sayı: 7 - s. 89-116

Gönderilme Tarihi: 18.04.2019, Kabul Tarihi: 22.11.2019

■ KUŞADALI İBRÂHİM HALVETİ'NİN RÂBİTA HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ*

Kusadali Ibrahim Khalwati's Views on Rabita

Arş. Gör. Dr.

BETÜL İZMİRLİ

Manisa Celal Bayar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

orcid.org/0000-0003-1450-9927

izmiribetul@gmail.com

* Bu makale, Kuşadali İbrâhim Halveti ve Kuşadası ve Civarında Tasavvufî Hayat isimli sempozyum kitabında yer alan "Kuşadali İbrâhim Halveti'de Râbta" isimli bildiri-den geliştirilmiştir.

Öz

Râbîta, tasavvufî bir ıstılahtır. En genel mânâsıyla “kalbi şeyhe bağlamak” anlamına gelir. Söz konusu ıstılah mürîdin kâmil insan olma yolundaki çabasına işaret eder. Bu mânâda o, bir pratiğin de ismidir. Râbîta, daha çok Nakşibendiyye tarikatına özgü bir terim ve de uygulama olarak bilinmektedir. Ancak râbîta diğer tarikatlarda da mevcut olan bir esastır. Başlangıçta mürîdin şeyhte fâni olmasıyla başlayan râbîta sürecinin, Resûl’de ve nihâi olarak da Allah’da fâni olma mertebeleri de mümkündür.

Halvetiyye tarikatının Şabâniyye koluna bağlı olan Kuşadalı İbrâhim Halvetî, râbîtaya verdiği önemle dikkat çekmektedir. Kendisi mürîdlerine yazdığı mektuplarda her fırsatta onlara râbîtayı salık vermiştir. Kuşadalı’nın mektuplarında “râbîta” hâkim bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Nitekim ona göre râbîta, bu yolun (yani tasavvufun) en azîm temelidir (rûkn-ı a’zam). Râbîta daha çok Nakşibendiyye tarikatında uygulanan bir tasavvufî terbiye yöntemi olsa da bir Halvetiyye şeyhi olarak Kuşadalı’nın da râbîtaya yer vermesi dikkat çekici bir noktadır. Kendisi, bu yönüyle yaşadığı dönemde tarîkate yeni bir soluk getirmiştir. Dolayısıyla bu durum, üzerinde durulması gereken hususlardandır.

Bu makalede önce tasavvufta râbîta kavramının mâhiyetine ve tarikatlardaki yerine değinilecektir. Ardından Kuşadalı İbrâhim Halvetî’de râbîta düşüncesinin temeline ve onun râbîta hakkındaki görüşlerine yer verilecektir. Bu amaçla esâsen onun, çevresindeki kişilere yazdığı mektuplarından istifâde edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Râbîta, Mürîd, Mürşid, İbrâhim Halvetî*

Abstract

Rabita is a technical term in tasawwuf. It’s general meaning is to tie the heart to a sheikh. The term has referred to the effort of a disciple (murid) in the way of being the perfect human (al-Insan al-Kamil). In this sense, it is the noun of a practice. Rabita has been commonly known as a term, and a practice related to the Naqshbandi Tariqa. Yet it is a basis that exists in other tariqas too. In the beginning, rabita process with annihilation the disciple in the essence of the sheikh. In this process, it is possible to become on the stages of annihilation in the essence of Rasul (fana fi Rasul), and finally in the essence of Allah (fana fillah).

Kusadali Ibrahim Khalwati who was a dedicated follower of Sabaniyye branch of the Tariqa Khalwatiyya has drawn attention on caring about rabita. He counseled to his disciples to practice rabita in the letters. Rabita attracts the attention as a dominant factor in letters of Kusadali. Thus according to him, rabita is the biggest base (rukn-ı azam) of this manner (tasawwuf). Although rabita has mostly been a sufi training method practiced in Naqshbandi Order, it is remarkable point for Kusadali to give place to rabita as well. With this aspect he gave a new impulse to the tariqa. So this situation is a matter required for dwelling on it.

Firstly, it will be mentioned the content of rabita, and its position in sufi orders in this article. After that it will be included basis of rabita for Kusadali Ibrahim Khalwati, and his opinions about it. For this purpose, it will be benefited from his letters written to some close persons.

Keywords: *Rabita, Murid [disciple], Murshid [guide], Ibrahim Khalwati*

Giriş

Kuşadalı İbrâhim, Halvetî tarikatının Şabaniyye kolu meşâyihinin büyüklerindedir. İlmi, irfanı, keşfi ve kerâmetiyle bilinen biri olup, Kuşadası'nın Çınar köyündendir.¹ Doğum tarihi 1188 (1774) olarak kaydedilmiştir. İlköğrenimini Aydın ve çevresinde gördükten sonra İstanbul'a giderek Fatih-Feyziyye Medresesi'ne yerleşmiştir. Zamanla tarikat ve tasavvufa yönelmiş, Halvetî-Şâbânî tarikatının Çerkeşiyeye koluna bağlı Beypazarlı Ali Efendi'ye intisap etmiştir. Ali Efendi, 1817'de Kuşadalı'ya hilâfet vererek irşad vazifesiyle Mısır'a göndermiştir. Kuşadalı bilinmeyen sebeplerle Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya şikâyet edilmiş ve paşanın ricası üzerine 1820 yılında İstanbul'a dönmüştür. Muhtemelen aynı yıl Aksaray Sineklibakkal'da kendisi için yaptırılan tekkenin şeyhliğini kabul ederek irşad faaliyetine başlamıştır. Kuşadalı'nın irşad faaliyetleri tekkenin yandığı 1832 yılına dek sürmüştür. Yangının ardından tekkenin yeniden yapılmasına izin vermeyen Kuşadalı,² Fatih Çarşamba Pazarı'nda bir konak satın alarak buraya yerleşmiştir. Yaklaşık on sene talim ve terbiye uygulamalarını bu evinde devam ettirmiştir. 1843 yılında îfâ ettiği hac dönüşü Şam'a gelen Kuşadalı, 1846 yılına kadar buradaki Kanavat mahallesinde ikamet etmiştir. Kuşadalı, bu tarihte ikinci defa hacca gitmek niyetiyle Şam'dan ayrılmıştır. Medine'yi ziyaret ettikten sonra Mekke'ye giderken hacıların ihram giydikleri Râbiğ mevkiinde 1846 yılında vefat etmiştir.³

Kırk yaşına kadar zâhir ilimleriyle meşgul olan Kuşadalı'nın, döneminin ileri gelen âlimlerinden olmasına rağmen ne bu alanlarda ne de tasavvufa dair herhangi bir eseri mevcut değildir. 1820–21 yılından

¹ Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmirî, İstanbul 1333, c. 1, s. 151.

² Israrlara rağmen yanan tekkenin yapılmasına müsaade etmeyen Kuşadalı, "Bundan sonra seyr ü sülûk hususi sohbetlerle devam eder, artık tekkelerde eski feyiz kalmamıştır." (bkz. Nihat Azamat, "Kuşadalı İbrahim Efendi", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2002, c. 26, s. 468) diyerek tekkelerin eski işlevini yitirdiğini ifade etmiştir. Kendisinin buna benzer fikirleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Demirci, "Kuşadalı İbrâhim Halvetî'nin Tekkelerine Bakışı", *Kuşadalı İbrahim Halveti ve Kuşadası ve Çevresinde Tasavvufî Hayat*, edit. Himmet Konur, Tibyan Yayıncılık, İzmir 2016, s. 37–44; Mehmet Necmeddin Bardakçı, "Kuşadalı İbrahim Halvetî ve Melâmet Neşvesi", *Kuşadalı İbrahim Halveti ve Kuşadası ve Çevresinde Tasavvufî Hayat*, s. 45–57.

³ Azamat, "Kuşadalı İbrâhim Efendi", c. 26, s. 469.

itibaren müridlerinin terbiyesi amacıyla yazdığı mektuplar, onun düşünce dünyasını anlama konusunda en mühim kaynaktır. Vefatından sonra mensupları tarafından derlenen mektuplarının sayısı, çeşitli kütüphanelerde ve özel şahısların elindeki diğer mektuplarla birlikte 143 civarındadır.⁴ Söz konusu mektupları daha sonra Yaşar Nuri Öztürk, *Kutsal Gönüüllü Velî Kuşadalı İbrâhim Halvetî* ismiyle yayınlamıştır.⁵ Biz de çalışmamızda Kuşadalı'nın görüşlerini tespit etmek için mektuplarından meydana getirilen bu eseri esas aldık. Onun, mektuplarında tasavvufa dair birçok konuyu ele aldığı anlaşılmaktadır. Ancak neredeyse bütün mektuplarında değindiği bir konu vardır ki o da *râbîta*dır.

Bu çalışma müridlerine yazdığı mektupları ışığında, Kuşadalı İbrâhim Halvetî'nin, yolunun temel şîârı edindiği râbîta hakkındaki düşüncelerini ele almak amacıyla yapılmıştır. Râbîtanın onun zihin dünyasında hangi anlama geldiği, kendisinin adı geçen pratiğe niçin bu kadar ehemmiyet verdiği ve ısrarla bu konuda bir mesaj verme gayretinde olduğu ve bu gibi merak uyandıran sorulara cevaplar aranacaktır.

1. Râbîta Nedir?

Tasavvuf, yaşanılan bir tecrübe olması bakımından, daha önce bu tecrübeyi tadanların rehberliğine ayrı bir önem verilir. Bu durum öğrenen-öğreten; mürid-mürşid ilişkisini daha anlamlı ve lüzumlu hâle getirmektedir. Dolayısıyla bir mürşidin rehberliği olmaksızın bu yolda mesafe kat edebilmek neredeyse imkânsız görülmüş; “şeyhi olmayanın şeyhi şeytândır”⁶ denilmiştir. Tasavvufî hayatta istenilen merteye

⁴ Azamat, “Kuşadalı İbrâhim Efendi”, c. 26, s. 469. Bursalı Mehmet Tâhir “müntesiplerinden bazı zevâta gönderdiği ârifâne mektuplarından 60 küsuru, adı geçen tarikat ricâlinin nezdinde mahfûzdur.” bilgisini vermektedir. Bkz. *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 151.

⁵ Bu çalışma Öztürk'ün doktora tezinin yayınlanmış hâlidir. Bkz. Yaşar Nuri Öztürk, *Kutsal Gönüüllü Velî Kuşadalı İbrahim Halveti (Hayatı, Düşünceleri, Mektupları)*, Fatih Yayınevi, İstanbul 1982.

⁶ Bu şekildeki hâliyle (من لم يكن له شيخ فشيخه الشيطان) meşhur olan söz, Kuşeyrî ve Sühreverdî tarafından “üstâdî olmayanın önderi şeytândır” (من لم يكن له أستاذ فإمامه الشيطان) şeklinde nakledilmiştir. Bkz.: Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdilmelik b. Talha b. Muhammed el-Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, tahk.: Abdu'l-Halîm Mahmûd-Mahmûd b. eş-Şerîf, Dâru's-Sa'b, Kâhire 1409/1989, s. 621; Abdulkâhîr Abdullah es-Sühreverdî, *Avârifü'l-meârif*, Dâru'l-

beye en kısa zamanda erişebilmenin yolu, itirazsız bir itâatten geçer. Mürîd mürşidine teslim olmalı; onun huzûrunda “cenâze yıkayıcısı elindeki ölü gibi”⁷ bulunmalıdır.⁸ Mürîdi mürşidine bu denli bağlayan unsurlardan biri de râbıtaadır.

Râbıta, tasavvufta bir eğitim yönteminin adı olarak bilinmektedir. Aynı zamanda bu kavram, etrafında kıyametler koparılmak istenen, bazılarına göre şirke düşmekle ifade edilen bir tasavvuf meselesi hâline gelmiştir.⁹ Zîrâ bir kısım insana göre râbıta yapmak, Allah ile kul arasında olması gereken doğrudan ilişkide araya başka birisini koymak anlamına gelmektedir. Ne var ki bu mantaliteye sahip olanlar genelde zaten tasavvufa ve tarikat sistemine de mesafelidirler. Tasavvuf tarihinin belli bir aşamasında lâfzen zuhûr eden ve öncesinde neredeyse pek çok tarikatın ortak noktası konumundaki bu olgunun mâhiyetine ana hatlarıyla değinmenin yararlı olacağını düşünüyoruz.

Râbıta kelimesi *ra-be-ta* [رَبِطَ] kökünden gelmektedir. Bu fiil ve türevleri genel itibariyle alâka, ilişki, bağlanmış şey, bağ, gayret, ip, kuvvet, sebât, muhâfaza, yürek sağlamlığı, gönül, kalp gibi mânâlara delâlet etmektedir. Râbıta sözcüğü de bu yönüyle iki şey arasındaki alâka, ilişki kurmak, bağ, birlik, bağlanmış şey, kalpten bağlılık gibi anlamlar taşımaktadır.¹⁰ Terim olarak râbıta; ilâhî-zâtî sıfatlarla tahakkuk etmiş ve müşâhede makâmına ulaşmış bir kâmil mürşide kalb bağlayıp, huzûr ve gıyâbında o zâtın sûretini hayâlen muhâfaza etmektir.¹¹

Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1966, s. 96.

⁷ Ahmed Yesevî'ye (ö. 562/1166) atfedilen hikmetlerden birinde “Şeyhin huzurunda mürîd, gassâlın önündeki cenaze gibi olmalıdır” ibâesinin açıkça ifade edildiği görülür: “Mürîd cesed, pir gassâl, okuyup yürür hasbî hâl” Bkz. Hoca Ahmed Yesevî, *Divân-ı Hikmet*, haz. Hayatî Bice, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 5. Baskı, Ankara 2015, s. 359 (175. Hikmet). Buna göre tarikatların doğuş döneminde ve belki de daha önce ibârenin sûfi çevrelerde şeyh-mürîd ilişkisine dair yerleşmiş olması muhtemeldir.

⁸ Himmet Konur, *Hasan Sezâî ve Mektupları Işığında Tasavvuf Hayatı*, Tibyan Yayıncılık, İzmir 2003, s. 65-66.

⁹ Bkz. Hasan Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004, s. 333.

¹⁰ Bkz. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, c. 7, s. 302-303; Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-luğa ve's-sihâhu'l-Arabiyye*, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 2009, s. 420; Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, tahk. Muhammed Seyyid Geylânî, Dâru'l-Mârifet, Beyrut, s. 185-186.

¹¹ es-Seyyid Abdulhakîm Arvâsî, *Râbıta-i Şerîfe*, haz. Necip Fazıl Kısakürek, 15. Baskı, Büyükdoğu Yayınları, İstanbul 2012, s. 15; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 2.

Kur'ân'da *rabeta* köküyle alâkalı kelimelerin geçtiği dört âyet mevcuttur.¹² Fakat bu kavramla alâkalı bazı kelimeler yer alsın bile râbîta tasavvufî anlamda, Kur'ân ve hadîslerde¹³ mevcut değildir. Bununla birlikte râbîtaya mânen delil olarak gösterilen bazı âyetler bulunmaktadır:

1. “Ey îmân edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının, O’na yaklaşmaya vesîle arayın ...”¹⁴

2. “Ey îmân edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğrularla [sâdıklar] beraber olun.”¹⁵

3. De ki: “Eğer Allah’ı seviyorsanız, bana uyun (ittiba) ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın...”¹⁶

Ehl-i tasavvuf yukarıdaki âyetlerde geçen özellikle *vesîle* ve *sâdıklar*la beraber olmak¹⁷ ifadelerini râbîta olarak tefsir ve îzâh etmişlerdir. Ancak râbîta ile ilgili tefsir ve yorumların son beş asırda ortaya çıktığını belirtmek gerekir. Daha önce tasavvufî tefsirlerde bu âyetlerdeki bazı kelimeler râbîta olarak îzah edilmemiştir. Zîra o devirlerde râbîta henüz tasavvuf düşüncesinde yaygın bir metot ve anlayış hâline gelmemiştir.¹⁸

Baskı, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2005, s. 289. Gümüşhanevî hazretlerine (ö. 1310/1893) göre “sâlikin müşşidinin sûretini idrâkinde ya da kalbinde hıfzetmesi, ya da kendi sûretini şeyhin sûreti olarak tasavvur etmesidir.” Bkz. Ahmed Ziyâüddîn b. Mustafa Gümüşhanevî, *Câmiü'l- usûl fi'l-evliyâ*, İstanbul ts., s. 225.

¹² Bkz. Kehf 18/14; Kasas 28/10; Enfâl 8/11; Âl-i İmrân 3/200.

¹³ Kavramın hadîslerde yer alan bazı dayanakları hakkında bkz. Dilaver Selvi, *Nefs Terbiyesinde Râbîta*, 3. Baskı, Hoşgörü Yayınları, İstanbul 2014, s. 63-75.

¹⁴ Mâide 5/35. Bu âyetin yorumuna dair ayrıntılı bilgi için bkz. İrfan Gündüz, “Tasavvufî Bir Terim Olarak Râbîta” *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 8 [2007], sayı: 19, s. 42-45; Selvi, *Nefs Terbiyesinde Râbîta*, s. 51-57.

¹⁵ Tevbe 9/119. Bu âyetin yorumuna dair ayrıntılı bilgi için bkz. Gündüz, “Tasavvufî Bir Terim Olarak Râbîta”, s. 36-42; Selvi, *Nefs Terbiyesinde Râbîta*, s. 47-51.

¹⁶ Âl-i İmrân 3/31. “And olsun Allah’ın Rasûlü’nde sizin için, Allah’ı ve âhireti arzu eden ve Allah’ı çok anan kimseler için, (uyulacak) en güzel bir örnek (üsve) vardır.” (Ahzâb 33/21), “İbrâhim’de ve O’nunla birlikte bulunanlarda sizin için güzel bir misal (üsve) vardır.” (Mumtahine 60/4.) âyetleri de bunlar arasındadır.

¹⁷ Ayrıca diğer âyetlerdeki “ittiba” ve “üsve” kelimeleri de râbîtaya atfedilmiştir. Bu âyetlerin yorumuna dair ayrıntılı bilgi için bkz. Gündüz, “Tasavvufî Bir Terim Olarak Râbîta”, s. 45-52.

¹⁸ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 6. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003, s. 187. Nitekim yukarıda da yer verdiğimiz “Ey îmân edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının, O’na yaklaşmaya vesîle arayın...” âyetinin tasavvufî yorumu için Abdülkerim el-Kuşeyrî’nin (ö. 465/1072) tefsirine baktığımızda râbîta mefhumuyla alâkalı bir yorum görmeyiz. Bkz. Abdülkerim el-Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât*, trc. Mehmet Yalar, İlk Harf Yayınları, İstanbul 2012, c. 2, s. 42. Kezâ Tevbe 9/119’un yorumu için bkz. Age, II, s. 425; Âl-i İmrân 3/31’in yorumu için bkz. Age, c. 1, s. 279-281.

İlk tasavvuf eserlerinde, izâfî anlamıyla “râbîta” kavramına rastlanmamaktadır. Fakat oralarda şeyh-mürîd ilişkilerinin keyfiyeti üzerinde sıklıkla durulduğu görülmektedir. Söz konusu eserlerde şeyhe tâbi olma, gıyâbında ya da meclisinde şeyhe riâyet, ihtirâm ve muhabbet, “kalbi şeyhe bağlamak” şeklinde nitelendirilmiştir.¹⁹ Burada belirtilmesi gereken bir husus vardır. Aslında “kalbi şeyhe bağlamak”, mücâhede ve mürîdlerin terbiyesi için Cüneyd-i Bağdâdî'ye (ö. 297/909) atfedilen sekiz şarttan biridir. Adı geçen kural, onun yolunun tahâret, halvet, samt, zikir gibi esasları arasında mevcut bir prensiptir. Birazdan bahsedeceğimiz üzere VII./XIII. asırdan itibaren bazı mutasavvıflar diğerleriyle birlikte bu şartı da kendi yollarının esası olarak almışlardır.²⁰ Tasavvuf tarihinde önceleri şeyhi sevmek, kalbi ona bağlamak, bu sayede ondan feyz almak ve davranışlarını taklit etmek gibi pratikler zamanla gelişerek şeyhin sûret ve sûretini düşünmek biçimini almış olmalıdır.²¹ Gün be gün daha sistemli duruma gelen zühd ve tasavvuf aktiviteleri, bir şeyhin ya da mürşidin önderliğinde tarikat/lar olarak teşekkül etmiştir. Böylece adı konulmamış fakat tedâvülde olan bir takım pratikler, hususî kelimeler dâhilinde isimlendirilmeye ve hatta semantik açıdan anlam değiştirmeye başlamıştır. Üzerinde durduğumuz râbîta da ilk devirlerde bu şekilde tesmiye edilmemiştir. Ancak zamanla o, söz konusu edilen tariflerin hemen hepsini ihtiva eder şekilde terimler içerisindeki yerini almıştır.

Râbîta, birçok tarîkatta bulunması hasebiyle müşterek bir unsurdur. Burada bazı tarikatların râbîta anlayışına kısaca yer vermek istiyoruz:

¹⁹ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s. 187.

²⁰ Mesela bu mutasavvıflardan ikisi Necmeddîn-i Kübrâ (ö. 618/1221) ve İbn Atâullah el-İskenderî'dir (ö. 709/1309). Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman Gökbulut, “Cüneyd'in Sekiz Şartı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, Sayı 36, s. 206-208.

²¹ Necdet Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*, 2. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003, s. 315. Râbîta ve yapılış şekilleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Rifat Okudan, “İnsani Bir İnsiyak Olarak Râbîta”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sayı: 10, Ankara 2003, s. 201-218; Sevim Arslan, “Muhabbet Râbîtası”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 3, 2015, s. 49-70.

Erken dönem tarikatlarından biri olarak Kübreviyye’de râbîta “kalbi şeyhe bağlamak”²² şeklinde zuhûr etmiştir.²³ Râbîta dendiğinde akla gelen ilk tarikat olan Nakşibendiyye’de zikir ve evrâd tam bir râbîta hâline geçmeden icra edilmez.²⁴ Melâmetîler râbîta hakkında “gönül beklemek” dedikleri özel bir tabîr kullanırlar. Onlar zamanın kutbuna (mürşidine) gönüllerini vermek, bu sûretle dünyevî şeylerden arınmak yolunu tutarlar.²⁵ Râbitanın yaygın olarak görüldüğü tarikatlardan biri Halvetiyye’dir. Halvetiyye’nin kollarından Uşşâkîler’de²⁶ teveccüh, râbîta ve tefekkür özel bir ders olarak öğretilmektedir.²⁷ Halvetiyye’nin bir başka kolu olan Gülşeniyye’de²⁸ râbîta konusu en geniş şekliyle Hasan Sezâî Gülşenî’nin (ö. 1151/1737) mektuplarında mevcuttur. Sezaî’nin değişik zâtlara gönderdiği mektuplarında işlediği temel konu râbîta ve mürşide muhabbetir.²⁹

Aynı tarikatın İbrâhimiyye kolunun kurucusu Kuşadalı İbrâhim Halvetî (ö. 1262/1846), Halvetiyye yolunda râbitaya dair görüşleriyle en dikkat çekenidir. Hatta râbîta, Nakşibendiyye dışında ilk defa bir Halvetî olarak Kuşadalı İbrâhim’de yolun temel düşüncesi hâline gel-

²² Kübreviyye tarikatının kurucusu Şeyh Necmeddîn-i Kübrâ’nın, iç ve dış temizlik için şart koştuğu on esastan (usûl’l-âşere) birinin “kalbi şeyhe bağlamak/rabtetmek” olduğu görülmektedir. Kübrâ, bu on esas içinde beden temizliği halvet, zikir, teslimiyet gibi şartları da saymıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Necmüddin Kübra, *Risâle ile’l-hâim*, (*Tasavvufî Hayat* içinde), haz. Mustafa Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul 1980, s. 75-90.

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kübra, *Risâle ile’l-Hâim*, s. 87-88; Selvi, *Nefs Terbiyesinde Râbîta*, s. 100-101.

²⁴ Nakşîler, râbîta hâlinin erken doğması için temerküz ve teksîfe, ölüme ait sahneler tahayyül ederek başlarlar. Sâlik kendisinin öldüğünü, teneşire uzandığını, kefenlendiğini, mezara koyulduğunu vs. tahayyül ederek dünyanın ve hayatın hiçliğini, geçiciliğini düşünür ve böylece mâsivâdan tam bir tecrid gerçekleşir. Bkz. Yaşar Nuri Öztürk, *Kur’ân-ı Kerim ve Sünnete Göre Tasavvuf*, Fatih Yayınevi, İstanbul 1979, s. 266. Nakşibendiyye’de râbîta hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Selvi, *Nefs Terbiyesinde Râbîta*, s. 121-140.

²⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2004, s. 257; Mustafa Kara, “Melâmetiyye”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul 1987, c. 43, s. 583.

²⁶ Kurucusu Hasan Hüsameddin el-Buhârî el-Uşşâkî’dir (ö.1001/1593). Ayrıntılı bilgi için bkz. *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, Edit. Semih Ceyhan, İsam Yayınları, İstanbul 2015, s. 737-738.

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Selvi, *Nefs Terbiyesinde Râbîta*, s. 109-110.

²⁸ Kurucusu İbrâhim Gülşenî’dir (ö. 940/1533). Ayrıntılı bilgi için bkz. Himmet Konur, *İbrâhim Gülşenî Hayatı, Eserleri, Tarikatı*, İnsan Yayınları, İstanbul 2000; *Türkiye’de Tarikatlar*, s. 712-713.

²⁹ Selvi, *Nefs Terbiyesinde Râbîta*, s. 110-111. Sezâî, müridlerinden benlik davasından uzak, mahviyet içerisinde olmalarını; kendilerini şeyhlerinde mahvetmelerini, şeyhin her emrini yerine getirmelerini talep etmiştir. Bkz. Konur, *Hasan Sezâî*, s. 66. Mesela mektuplarından birinde “daima bizde mahv olmaya çalış. Aynasız cemâl görünmez” der. Bkz. Konur, *Hasan Sezâî*, s. 147, 230.

miştir.³⁰ Nitekim o, yakın çevresine ve müridlerine yazdığı mektupların neredeyse hepsinde râbitaya dâir bir görüş belirtmiş ya da bir şekilde râbitaya atıfta bulunmuştur. Bu durum tasavvuf tarihi açısından kayda değerdir.³¹ Dolayısıyla bizi onun râbita hakkındaki görüşlerini incelemeye ve bu çalışmayı meydana getirmeye teşvik etmiştir.

2. İbrâhim Halvetî'ye Göre Râbita

Kuşadalı İbrâhim Halvetî'nin, mektuplarında râbitaya dair görüşleri dağınık hâldedir. Bu nedenle Halvetî'nin konu hakkındaki bazı düşüncelerini ayrı başlıklar altında ve ana hatlarıyla ele almayı uygun gördük.

a. Râbitanın Önemi

Kuşadalı seyr u sülûk usûlünü iki esas üzerine oturtmuştur: Biri râbita; diğeri ise azîmettir.³² Bunlar çaba ve cehd ile elde edilen kesbî

³⁰ İbrâhim Halvetî, tekke, zikir, seyr u sülûk, hilâfet gibi bazı tarikat unsurlarına bakışındaki farklılık yanında, râbita metodunu tarikatının en önemli esası hâline getirmesiyle toplumda yaygın olan tasavvuf ve tarikat algısına bir yenilik ve vizyon kazandırmıştır. Bunların büyük bir kısmının Hacı Bayrâm-ı Velî'den itibaren Bayramî Melâmiliği'nde uygulanan pratikler olduğunu ifade eden Nihat Azamat'a göre, Kuşadalı'nın müridinin piri Çerkeşi Mustafa Efendi'nin, melâmete dair bir risâlesinin de bulunduğu dikkate alınrsa, Kuşadalı'nın bu tarikattan etkilendiği söylenebilir. Bkz. Azamat, "Kuşadalı İbrâhim Halvetî", s. 469. Daha önce de belirtildiği gibi Bayramî Melâmiliğinde "sıkâl ya da gönül bekleme" adı verilen bir hafî zikir türü vardır ki (bkz. Fuat Bayramoğlu-Nihat Azamat, "Bayramiyye", *DİA*, Ankara, 1992, c. V, s. 272), bunun bir anlamda râbita olduğu görüşü hâkimdir. Bkz. Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, s. 257.

³¹ Azamat, Yaşar Nuri Öztürk'ün Kuşadalı İbrâhim Halvetî hakkındaki eserinin (doktora çalışması) ikinci bölümüne dair şu eleştiride bulunmuştur: "...Bu bölümde Kuşadalı'nın mektuplarından da yararlanılarak şeriat-tarikat, sülûk, zikir, çile, aşk, vahdet-i vücûd, râbita gibi klasik tasavvufî meseleler ele alınıyor. İkinci bölümde sadece dikkatimizi çeken şu nokta üzerinde durmakla yetineceğiz: Yazarın da belirttiği gibi Kuşadalı'nın mektuplarında yer aldığı görülen ana fikir râbitadır. Bilindiği gibi râbita Nakşibendiyye'ye özgü bir kavramdır. Nitekim yazar, bu konuyu Nakşî müelliflerin eserlerine dayanarak anlatmaya çalışıyor. Râbita Nakşibendiyye dışında ilk defa bir Halvetî'de, Kuşadalı'da ana fikir olarak yer almaktadır. Bu, tasavvuf tarihi bakımından çok önemli bir olaydır. Kuşadalı'nın tasavvufî görüşleri incelenirken özellikle bu nokta üzerinde durulması gerekirdi. Oysa yazar, konunun öneminden habersizdir." Bkz. Nihat Hayri Azamat, "Yaşar Nuri Öztürk: Kuşadalı İbrâhim Halvetî Hayatı Düşünceleri, Mektupları. İstanbul 1982, c. 15, s. 301", *Osmanlı Araştırmaları*, c. 4, İstanbul, 1984, s. 335.

³² 65. Mektup s. 186; 71. Mektup, s. 193; 73. Mektup, s. 194. (Mektup kelimesi bundan sonraki yerlerde "Mek." şeklinde kısaltılacaktır)

şeylerdir.³³ Ona göre azîmet,* (Rab'den) indirilenin en güzeldir (ahsen-i mâ ünzile).³⁴ Kişinin hâline ve vaktine göre değişen bir şeydir.³⁵ Azîmet yolun ikinci esâsı/rüknü olarak, râbitayı kuvvetlendiren unsurdur.³⁶ Buna göre manevî terakkî için çabalayarak azîmeti seçmek gerekir ki bu da râbitayı takviye eder.

Kuşadalı'ya göre râbita ve râbitaya dikkat etmek ise yolun/tarîkatın esasıdır ve en önemli temelidir.³⁷ Râbita; Allah'ın, insanlara çeşitli sebeplerle teslim ettiği bir emânetidir. Nasıl ki rûhun mâhiyeti bilinemiyorsa ve onun hakîkatini sadece Allah biliyorsa, râbitanın özünü de yalnız Allah bilir.³⁸ Gaybe ait bilgilerden haberdar olmadığını özellikle bir takım delillerle ifade eden Kuşadalı, ardından yolunun ölçüsünün râbita olduğunu belirtmiştir.³⁹ Onun gayb ve râbita arasında kurduğu bu ilişki dikkate değerdir. Kuşadalı bu görüşüyle râbita yapmanın da bir bakıma, gaybî sahaya ve bilinmezlik âlemine girdiğini ifade etmek istemiş olabilir. Nitekim başka bir açıklamasında râbitayı müteşâbihâtan addetmiştir.⁴⁰ Burada ise “müteşâbihleri sadece Allah bilir” hükmüne benzer şekilde, râbitanın asıl mâhiyetine de sadece Hakk Teâlâ tarafından vâkıf olunacağına işâret etmesi muhtemeldir.

Kuşadalı râbitanın aslında bir sır olduğunu düşünür. Kendisi, râbitayı bazen “sırrullah ve sırrımız”⁴¹ şeklinde; bazen de “sırrullah, sırru Resûlillâh ve sırru beytillâh” diyerek vâfettir. Bütün müslümanların kurtuluşu bu sırrı, yani râbitayı bulma çabasına bağlıdır.⁴² “Râbita iç dünyanın yani bâtınî âlemin ağası gibidir ve bâtına yaraşır.”⁴³ derken de sûfimiz râbitaya yine muhâfaza edilmesi gereken içkin bir sır olarak bakmaktadır.

³³ 114. Mek. s. 236.

* Azîmet, insanların karşılaştığı güçlük ve zaruret hâli gibi ârizî durumlara bağlı olmaksızın konmuş şer'î hükümler için kullanılan fıkıh terimidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Baktır, “Azîmet”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1991, c. 4, s. 330.

³⁴ Zümer 39/55'e işâret vardır.

³⁵ 77. Mek. s. 197; 1. Mek. s. 125; 88. Mek. s. 208.

³⁶ 71. Mek. s. 193; 73. Mek. s. 194; 110. Mek. s. 232; 88. Mek. s. 208.

³⁷ 71. Mek. s. 193; 73. Mek. s. 194; 110. Mek. s. 232.

³⁸ 24. Mek. s. 147. Benzer ifadeler için bkz. 28. Mek. s. 151.

³⁹ Kuşadalı'nın bu tür ifadeleri için bkz. 1. Mek. s. 125; 82. Mek. s. 202; 85. Mek. s. 206; 86. Mek. s. 207.

⁴⁰ 144. Mek. s. 275.

⁴¹ 25. Mek. s. 147; 48. Mek. s. 171.

⁴² 37. Mek. s. 160.

⁴³ 22. Mek. s. 146.

Müellifin kısaca ele aldığımız fikirlerinden anlaşıldığına göre kendisi râbıtayı tarîkatın temeli olarak fevkalâde önemli görmüştür. Bununla birlikte Kuşadalı, râbıtayı gaybî ve bâtinî âlemlerle alâkalı bir emânet olarak nitelemiştir.

b. Râbıtanın Delilleri

Kuşadalı mürsid-mürîd irtibatının Kur'ân'da emr olduğuna “özellikle hakiki muhib olanlar bana râbıta ettikçe, benden ayrı olmadıkça, bunun ilerlemeye vesîle olacağı açıktır. Allah da ‘sâdık kullarla beraber olun”⁴⁴ buyurdu.”⁴⁵ şeklindeki ifadeleriyle yer vermiştir. Kuşadalı râbıta için “Rabbimin emrinden'dir” der.⁴⁶ Kendisi bu sözüyle Kur'ân'daki “rûh Rabbimin emrindedir”⁴⁷ âyetine atıfta bulunarak, râbıtanın da rûh gibi emir âlemi hükmünde olduğuna işâret etmiştir. Nitekim vahdet-i vücûd öğretisinde *hazerât-i hamse* adı verilen varlık mertebelerinden biri melekût âlemi de denilen “emir âlemi”dir. Emir âlemi gayb sınırları içerisinde.⁴⁸

Kuşadalı'nın râbıtaya delil olarak sunduğu hadisler de mevcuttur. Onlardan biri şöyledir: “Sizden hiçbiriniz, ben kendisine malından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha sevimli olmadıkça îmânda kemâle eremez.”⁴⁹ Kendisi bu hadîse binâen râbıtaya yönelenin îmânda olgunlaşma yolunda olduğunu belirtmiştir.⁵⁰

Tasavvuf geleneğinde Allah'ın azameti ve kulların ona olan şiddetli teveccühü bazen pâdişah metaforuyla anlatılmıştır.⁵¹ Buna bağlı olarak Kuşadalı râbıtaya dair rasyonel bir delil sunmaktadır. Şöyle ki:

⁴⁴ Tevbe 9/119.

⁴⁵ 81. Mek. s. 201. Metnin sadeleştirilmesi tarafımızdan yapılmıştır.

⁴⁶ 24. Mek. s. 147. Benzer ifadeler için bkz. 28. Mek. s. 151.

⁴⁷ İsrâ 17/85.

⁴⁸ Bkz. Ahmed Avni Konuk, *Fusûs Tercüme ve Şerhi*, I, s. 33-36; Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, Elif Matbaacılık, Ankara 1972, s. 87; Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 293; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 122.

⁴⁹ Hadisin “Sizden hiçbiriniz, ben kendisine babasından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha sevimli olmadıkça îmâm kâmil olmaz.” şeklindeki daha yaygın versiyonu için bkz. Buhârî, *İmân*, 7.

⁵⁰ 41. Mek. s. 164.

⁵¹ Nitekim pâdişah, bütün insanların ve diğer yaratıkların idarecisi olan Cenâb-ı Hakk'ı sembolize etmektedir. O, bütün pâdişahların pâdişahıdır. Hâkimiyet ve kudret, o pâdişaha aittir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Ögke, *Vâhib-i Ümmî'den Niyâzî-i Mısri'ye Türk Tasavvuf Düşüncesinde Metaforik Anlatım*, Önder Ofset, Van 2005, s. 170.

Hakk Teâlâ'yı pâdişaha; mürşidi ise onun mâbeyincisine⁵² benzetmiştir. Nasıl ki pâdişahla görüşebilmek için önce mâbeyinciye görmek gerekiyor ve doğrudan padişahın huzuruna çıkılmıyorsa, Allah'la sağlam bir irtibat kurabilmenin yolu da evvela mürşidle temastan geçmektedir:

“... pâdişahların yüzüne bel bel bakılmaz, azar iştirsin. Muhammed Nazif, mabeyinciye iyi bak. Biz gaybı bilmeyiz ancak ölçümüz çeşitli mertebeleri olan râbitadır.”⁵³

Bu satırlardan anlaşıldığı üzere, Kuşadalı İbrâhim Halvetî'ye göre kâmil bir mürşid, mürid ile Allah arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Dolayısıyla o, mektuplarında, mürşide yapılan râbitanın meşruyetini ve lüzûmunu ifade etmek için başta âyetler ve hadîsler olmak üzere bazı teşbîh ve mecâzlarlardan da istifade etmiştir.

c. Râbitanın Faydaları ve Gerekliliği

Râbita yapmanın mürîde bu meşakkatli yolda sağladığı yararlar pek çoktur. İmâm Rabbânî (ö.1031/1621) *Mektûbât* adlı eserinde râbitanın Hakk'a ulaştırmada ve kişiyi olgunlaştırmada her şeyden üstün olduğunu şu ifadeleriyle anlatmıştır:

“Mürîd için râbita yolunun zikre üstünlüğü hakkındadır,

Bil ki tekellüfsüz ve uğraşmadan mürîde şeyhin râbitasının hâsil olması, mürşid ve mürîd arasındaki tam bir münâsebetin (alâkanın) alâmetidir. Bu yakın ve tam münâsebet ise fayda ve istifade sebebidir. Râbitadan daha yakın (ulaştırıcı) bir yol/vâsita yoktur...”⁵⁴

Öyleyse sağlam bir şeyh-mürîd ilişkisi neticesinde râbita tabîi olarak mürîdin istifade ettiği bir uygulamaya dönüşür. Tarîkat yolunda râbita, menzile ulaştıran en mühim araçtır. Bu meyânda Kuşadalı'ya göre sülûkte istenilen ve kastedilen şey ancak râbitadır.⁵⁵

⁵² Mâbeyinci: “Pâdişah irâdesini gereken yerlere iletme, resmî veya özel işleri olanlarla konuşup isteklerini pâdişaha arz etmek ve pâdişahın dışarı ile ilişkilerini sağlamlaştırmakla görevli saray memuru” Bkz. <http://www.lugatim.com> (erişim: 16.04.2019)

⁵³ 115. Mek. s. 238. Bu metin tarafımızdan sadeleştirilmiştir. Benzer bir mektup için bkz. 79. Mek. s. 199; 122. Mek. s. 252.

⁵⁴ el-Mektûbâtü'r-Rabbâniyye, İhlas Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, 187. Mek. s. 279.

⁵⁵ 9. Mek. s.133.

Râbita olgundur ve olgunlaştırandır. Bunun sonucunda bazı hâller ve faydalar zuhûr eder.⁵⁶ Râbitaya bakan/yönelen, kemâl yolundadır. Nitekim râbitaya kuvvetli bir himmetle yönelen kişinin üzerindeki ağırlık da kalkar.⁵⁷ Ayrıca bir takım hakikatler ancak râbitaya nazar ile anlaşılabilir.⁵⁸ Kuşadalı, bu pratiğin faydasına dair bir mektubunda “özellikle sâdık muhib olanlar bizlere râbita ettikçe, benden ayrı olmadıkça bunun ilerlemeye vesile olacağı âşikârdır”⁵⁹ demiştir. O, bir mürşid olarak mürîdlerine, kendisiyle olan manevî bağlarını yani râbitalarını her dâim sürdürmelerini tavsiye etmiştir. Zîrâ kuvvetli ke-sintisiz bir râbita, tarîkat yolunda terakkînin sebeplerindedir.

Bilindiği gibi Halvetiyye tarîkatında “esmâ-i seb’â” adı verilen önemli bir zikir usûlü mevcuttur. Fakat Halvetî’ye göre kâmil bir mürşidden râbita almadan esmâ zikri ile iştigâl eden ve bunda tatlılık ve lezzet bulan, Allah’a değil; ancak isimlere (esmâyâ) âşıktır. Bu kişi zikrin hakikatine varamaz. Böylece kendisine sıkıntılı hâller hâsıl olur.⁶⁰ Öyleyse râbita Allah’ı hatırlamak ve ona yaklaşmak için bir vâsıta olan zikri gerçek gâyesine ulaştıran bir ön koşuldur.

Râbitanın bir yararı da cennete girmeye vesile olmasıdır. Kuşadalı’ya göre kişi dünyada ancak Allah aşkıyla meczûb [mezcûb-i ilâhî] olursa yahut bir mürşide râbita ederse cennete girebilir. Âhirete bu ikisinden biriyle gidilmelidir.⁶¹

Râbitaya devam etmek -de ibadet ve azîmet gibi- kalbin safâsını arttırır ve onu arı hâle getirir. Kuşadalı birçok mektubuna, muhatabı olduğu kişiye selâmdan sonra “...ve zâdekum nekâveten bi deymûmeti’r-râbitati...”⁶² yani “Allah, râbitaya devam ile safâ ve duruluğunuzu arttırsın” duasıyla giriş yapmıştır.

Kuşadalı râbitaya o denli önem vermektedir ki bu terbiye metodunu yolunun esâsı hâline getirmiştir. Kendisi, bir Halvetî şeyhi olarak,

⁵⁶ 28. Mek. s.151.

⁵⁷ 41. Mek. s.164.

⁵⁸ 48. Mek. s. 171.

⁵⁹ 81. Mek. s. 201. Metnin sadeleştirilmesi tarafımızdan yapılmıştır.

⁶⁰ 27. Mek. s. 150.

⁶¹ 19. Mek. s. 141.

⁶² Mesela bkz. 72. Mek. s. 193; 78. Mek. s. 198; 79. Mek. s. 199; 84. Mek. s. 204; 87. Mek. s. 207; 90. Mek. s. 211; 96. Mek. s. 217; 105. Mek. s. 226; 115. Mek. s. 237; 133. Mek. s. 262...

bu yolun halvet şartına dayandığını ifâde etmiştir. Ancak ona göre halvetten de daha önemli bir şart vardır ki o da “râbita-i şerîfe”dir. Halvetten çıkılsa ve cemiyete karışılrsa dahî râbitadan gâfil olunmalıdır:

“Özellikle belirtelim ki tarikatımız, Halvetiyye’dir. Yani yalnız olarak, insanlardan uzaklaştıktan sonra dünyâ ve içindekilerden, belki de ukbâdan ve mâsiva hükmündeki her şeyden sıyrılmaktır. Bazen kişi toplu zikre denk gelse ve buna katılsa dahî vakit ve mekân tâyin etmeyerek ve mümkün mertebe yabancılaşmayarak, bu yolun en büyük şartı olan râbita-i şerîfeyi ifâ etmek sûretiyle zikir edebilir.”⁶³

Kuşadalı, “halvet sırasında ‘vücûd-i sırf ve adem-i sırf’⁶⁴ mertebeleri gerekli, hesapta olmayan olağan dışı şeylerdendir (zuhûrâtandır). Ancak elzem olan ve sarılınması gereken şey râbita hâlinde olmaktır.”⁶⁵ sözleriyle de halvet esnasında iken zuhûr edecek bazı hâller için başlangıçta râbitanın önemi ve lüzûmu üzerinde durmuştur. Zuhûrât ise onun nimetlerindendir. “İnsanlarla bir arada bulunduğu sırada, birinden gelen herhangi olumsuz bir duruma râbitayla birlikte/râbita hâlinde olarak tahammül göstermeniz ilerlemenize en faydalı olacak şeydir. Tahammülsüz olmak mertebede düşüklüğe sebep olur. Vele ki o kişi kâfir olsun.”⁶⁶ açıklamasıyla Kuşadalı, râbitanın insanlar arası ilişkileri iyi yönde düzenleyen bir unsur olduğunu belirtmiştir. Böylece râbitalı kişi, bunun farkında olarak tasarruf etmesiyle hem kendi manevî gelişimine hem de dolaylı olarak karşıdaki kişinin gelişimine katkıda bulunur.

Konuya dair yer verdiğimiz iktibaslardan da anlaşılacağı üzere, sûfimiz her fırsatta râbitanın, tasavvufta rehbersiz yol almanın sakıncalarına engel olmak için bir vesîle ve nimet olduğuna, gerekliliğine ve çeşitli faydalarına vurgu yapmıştır.

⁶³ 144. Mek. s. 275. Metnin sadeleştirilmesi tarafımızdan yapılmıştır.

⁶⁴ Hâlis-hakikî varlık ve hâlis-hakikî yokluk anlamına gelen bu terimler İbn Arabî’nin varlık ve vahdet-i vücûd görüşlerinde öne çıkan iki kavramdır. Bkz. Ahmed Ayni Konuk, *Füsûsu’l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, Haz. Mustafa Tahralı-Selçuk Eraydın, M.Ü. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2005, [Mukaddime Böl.], I, s. 4-5, 8.

⁶⁵ 36. Mek. s. 159. Metnin sadeleştirilmesi tarafımızdan yapılmıştır.

⁶⁶ 36. Mek. s. 159. Metnin sadeleştirilmesi tarafımızdan yapılmıştır.

d. Râbitanın Yapılış Keyfiyeti

Râbitanın, ismen olmasa da anlayış ve tatbik olarak ilk asırlardan beri var olduğundan daha evvel bahsetmiştik. Mürîdin şeyhine teslimiyeti ve hayır veya şer her durumda ona yönelmesi şeklinde bir râbîta uygulamasının ilk örneklerini henüz II./VIII. yüzyılın sonlarında görmeye başlarız. Nitekim Serî es-Sakatî'nin (ö. 251/865) şeyhi olarak bilinen Ma'rûf el-Kerhî (ö. 215/815-16 [?])⁶⁷ bir gün Serî'ye "Allah'a bir ihtiyacın olursa/O'ndan bir şey isteyeceğin zaman, O'na benimle (adımla, Ma'rûf'un hürmetine) yemin et" demiştir.⁶⁸ Bir başka örneğe göre, yola çıkacak olan bazı kişiler tehlikeden korunmak için Ebü'l-Hasen el-Harakânî'den (ö.425/1033) bir dua öğretmesini isterler. O da "Herhangi bir belâyla karşılaşırsanız adımı anın ve bundan medet umun"⁶⁹ şeklinde bir telkinde bulunur. Râbîta uygulamasının niteliğine dair örneklerden biri de Muhammed Bahâüddîn Nakşibend (ö.791/1388)⁷⁰ hakkında nakledilmiştir. Muhammed Parsa (ö.822/1420), şeyhi Nakşibend ile hac yolculuğu esnasında, Hicâz tarafında şeyhinin ona, kendi [Nakşibend'in] çehresini hayâlinde muhâfaza ederek râbîta yapmasını tenbîh ettiğini rivâyet etmiştir.⁷¹ Bu nakil 'mürşidin sûretini düşünme' şeklindeki râbitanın⁷² Bahâeddin Nakşibend döneminde başladığını ortaya koymaktadır.⁷³

⁶⁷ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 52.

⁶⁸ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 49. Hemen hemen aynı rivâyeti Kuşeyrî'den önce Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ma'rûf'un Ya'kûb adındaki yeğenine söylediği şu ifadelerle aktarıyor: "Ey oğlucuğum, Allah'tan bir şey isteyeceğin zaman, benimle iste." Bkz. Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1416/1996, c. 8, s. 364.

⁶⁹ Hikâyenin tamamı için bkz. Ebû Hâmid Muhammed b. Ebî Bekr İbrahim Feridü'd-Dîn el-Attâr, *Tezkiretü'l-evliya*, nşr. İnan Milli Kütüphanesi, Tahran 2000, s. 641.

⁷⁰ Bahâüddin Nakşibend, tarikatini üveysilik ve râbîta gibi iki esasla kuvvetlendirmiştir. Bahaüddin'e nakışçı anlamındaki "Nakşibend" denilme sebebinin, mürîdin şeyhine daima bir rûh bağlılığını sağlayan râbîta ile de ilgisi olması mümkündür. Zirâ râbîta müridlerin, mürşidlerinin sûretini kalplerine nakşetmeleri şeklinde tezâhür eder. Bkz. Gündüz, "Tasavvufî Bir Terim Olarak Râbîta", s. 30. Râbîta hakkında yazılmış olan ilk kitap ve risâleler de daha çok Nakşibendiyye mensupları tarafından telif edilmiştir. Bkz. Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2004, s. 137.

⁷¹ Bkz. Mevlânâ Ali b. Hüseyin es-Sâfi, *Reşahâtu ayni'l-hayât*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1269, s. 66-67.

⁷² Râbitanın muhtelif uygulanma şekilleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gündüz, "Tasavvufî Bir Terim Olarak Râbîta", s. 33-34.

⁷³ Bkz. Tosun, Bahâeddin Nakşibend, s. 315-316.

Kuşadalı'nın de râbitanın uygulanmasına dair tavsiye ve tenbîhlerinde en fazla üzerinde durduğu husus, “mürşidin sîmâsını tahayyül” etmektir. Hatta sıklıkla dile getirdiği “râbitayı hatırlamak” tabîrini de aslında bu anlamda kullanmıştır.⁷⁴ O, sâlikin yalnız başınayken aklına ya da kalbine ne-kim gelirse gelsin buna iltifat etmeyecek, tamamen ve sadece mürşidinin sîmâsını hatırlamasına *râbita ale'd-devâm* [devamlı râbita] denildiğini belirtmiştir.⁷⁵ Mürşide yönelerek râbita yapmanın sonsuz tecellileri vardır.⁷⁶ Kişi râbitasını tamamca hatırlarsa, manevî açıdan kaldırması ağır gelecek ve “*mezlaka-i akdâm [ayak kaydırıcı]*” olarak ifade edilen bazı hâllere de tahammül edebilir.⁷⁷ Yani devamlı râbitanın şartı önce mâsivâdan halâs olmak, ardından da mürşidin sîmâsını tam bir şekilde hatırlamaktır. Kuşadalı, söz konusu tasarrufun zikir ya da evrâdla meşguliyet sırasında îfâ edileceğine de vurgu yapmıştır:

“Yalnız başınızayken günlük evrâd ve zikirlerinizde mâsivâyı kalbe hiçbir şekilde getirmeyerek, insanlık îcâbı böyle bir şey hâsıl olursa da buna iltifat etmeyerek bu şekilde tamamca hatırlamak gerekir.”⁷⁸

Râbita ale'd-devâm adı verilen kesintisiz râbitanın bir şartı da yine mâsivâ mesâbesindeki zaman ve özellikle mekân faktörünü kalpten çıkarmaktır. Şeyhin sîmâsı yanında bunlar hatıra getirilmemelidir⁷⁹:

“Yüce yolun en büyük esası râbita, mekândan münezze bir sırdır. Tek başınıza kaldığımızda küçük ya da büyük olsun diğer şeyleri, mekânı ve zamanı kalbe almayarak, insan olmanın gereği böyle bir şey gelirse de hemen uzaklaştırarak şeyhin sîmâsı tamamen hatırlanmalıdır.”⁸⁰

Râbitanın nasıl ve ne şekilde yapılırsa amaca hizmet edeceğine yönelik, Kuşadalı bilhassa bu yolun başında olan mübtedilere bazı önerilerde bulunmuştur. Buna göre râbita sırasında (şeyhle) cismânî görüşmenin [mülâkat-i cismâniyye] meydana gelebilmesi ve bu yöndeki

⁷⁴ bkz. 134. Mek. s. 263.

⁷⁵ 1.Mek. s. 125; 86. Mek. s. 206; 89. Mek. s. 209. Ayrıca bkz. 107. Mek. s. 229.

⁷⁶ 134. Mek. s. 263.

⁷⁷ Bkz. 74. Mek. s. 194.

⁷⁸ 67. Mek. s. 188. Metnin sadeleştirilmesi tarafımızdan yapılmıştır. Ayrıca bkz. 49. Mek. s. 171; 59. Mek. s.179; 63. Mek. s. 183.

⁷⁹ Bkz. 122. Mek. s. 252; 89. Mek. s. 209; 83. Mek. s. 202.

⁸⁰ 88. Mek. s. 208. Metnin sadeleştirilmesi tarafımızdan yapılmıştır.

kâbiliyeti kuvvetlendirmek için mürîd; sağlam akâid, ahlâk-i hamîde ve sâlih amellere has meseleleri ve bunlara muhâlefet etmekten nasîl kaçınacağına dair şeyleri öğrenmelidir.⁸¹ Halvetî'ye göre râbitaya bakan ve yönelen yani amacı sadece hakiki râbita olan kişi kemâl yolundadır. Buna mukabil, bu esnada yalnızca sûrete ve cismânî şeylere odaklanan ise acziyette kalır. Kişi bunun farkında olarak râbitaya kuvvetli bir himmetle teveccüh etmelidir.⁸²

Halvetî, râbitanın kesbî olduğuna inanır. Râbitayla birlikte; güzel ahlâk, sâlih amel, yasaklardan kaçınarak azîmeti arttırmak gibi râbitanın gerekleri de kesbîdir yani çalışmakla kazanılır, sonradan elde edilir. Bunlar irâde ile yerine getirilecek şeylerdir. Kuşadalı tam bir râbita neticesinde zuhûr eden bazı hâllerin, kalbin safâ bulmasının, bedeninin hafiflemesinin, melekût, ceberût ve lâhût makâmına yükselmenin ise irâde dışı ve vehbî yani Allah vergisi ve bahşedilmiş olduğuna kânidir.⁸³

Sûfiler aklı, işlevi açısından *akl-ı meâş* ve *akl-ı meâd* olarak ikiye ayırmışlardır. Akl-ı meâş dünyâ işlerini ve tabiat âlemine ait konuları kavrayabilmeye yardımcı olurken; akl-ı meâd mânevî ve metafizik meseleleri idrâk edebilmek içindir. Bunların her ikisinin de kendine özel bir alanı ve çalışma tarzı bulunmaktadır. Kendi alanları dışındaki hususlara yönelirlerse yanlış neticelere varabilirler.⁸⁴ Kuşadalı aklın bu muhtelif yönlerini dikkate alarak, râbitanın keyfiyyetinin namazda ve mesâlih dediği günlük işlerde farklı olduğuna dikkat çekmiştir:

“Maslahatla meşguliyet esnasında ‘mürşidin huzurundayım’ düşüncesi genel ve kısaca olmalıdır ki meâş ve meâda hâlel gelmesin.”⁸⁵

“Meâda vesile olacak kadar meâş için çalışıldığı sırada, râbitanın tamamen hatırlanmasına gerek yoktur. Ancak râbitadan gâfil olmamak yeterlidir.”⁸⁶

⁸¹ 91. Mek. s. 212.

⁸² 41. Mek. s. 164.

⁸³ Bkz. 1. Mek. s. 126; 111. Mek. s. 233; 114. Mek. s. 236; 112. Mek. s. 234; 70. Mek. s. 191; 119. Mek. s. 243.

⁸⁴ Himmet Konur, *Tasavvuf Ahlakı ve İlahi Ahlak İle İnsana Yolculuk*, H Yayınları, İstanbul 2009, s. 56-57.

⁸⁵ 98. Mek. s. 220. Metnin sadeleştirilmesi tarafımızdan yapılmıştır.

⁸⁶ 122. Mek. s. 251. Metnin sadeleştirilmesi tarafımızdan yapılmıştır.

Kuşadalı İbrâhim Halvetî, zikir sırasında ve tenhada tam bir râbîta olması gerekirken; iş-güç esnasında ve insanlarla ünsiyet hâlinde iken gafletten uzak olmak ve genel olarak müşşidi unutmamanın yeterli olacağını “Esnâ-i zikirde külliyet-i vücûd, külliyet-i vücûdla râbîta üzere olmaktır; esnâ-i üns ve mesâlihte adem-i gaflet üzere olmaktır.”⁸⁷ ifâdeleriyle anlatmıştır. Kuşadalı aynı şekilde namaz ve tilâvet sırasında da icmâlî bir râbîta olmasının kâfi olacağını ve asıl dikkatin bu ibâdetlerde toplanması gerektiğini söylemiştir. Devamlı râbîta üzere olmak da bu şekilde tahakkuk eder.⁸⁸

Özetlemek gerekirse müellif, râbîta yapacak bir mürîde evvelâ şeyhinin sîmâsını iyice hatırlaması gerektiğini tenbîhlemiştir. O sebeple râbîta almış kişinin Allah’tan gayrı şeylerden mümkün mertebe mücerred olmaya gayret etmesi lâzımdır. Bu uygulamanın keyfiyetine ve ondan beklenen verimi ve bereketi almaya yarayan taktik ise günlük işlerde yani halkla beraberken ve inzivâda yani Hakk’la beraberken yapılan râbîtanın aynı olmadığını bilmektir.

e. Râbîtada Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Her eğitim yönteminde olduğu gibi râbîtada da göz önüne alınması lâzım gelen bir takım kâideler mevcuttur. Nitekim Kuşadalı’ya göre müşşidin sîmâsını tam mânâsıyla idrâk etmenin ve kâmil bir râbîtanın ilk şartı mâsivâdan ve dünyevî alâkalardan kurtulabilmektir. “Pâdişâh konmaz saraya, hâne mamûr olmadan”⁸⁹ fehvâsınca, râbîta için önce mânen ve kalben uygun bir zemin olmalıdır. Bu nedenle Kuşadalı, mektuplarında genelde, kalbi mâsivallahtan yani Allah dışındaki her şeyden uzak tutma üzerinde ısrarla durmaktadır. Râbîtanın makbul şekilde gerçekleşmemesinin asıl sebebi, kalbin başka işlerden yani geçici dünyevî şeylerden tasfiye edilememesidir.⁹⁰ Kuşadalı’ya göre fânî dünya sevgisi o derece tehlikelidir ki kişiyi dînen yasaklanan şey-

⁸⁷ 29. Mek. s. 152. Benzer ifadeler için bkz. 8. Mek. s. 131; 87. Mek. s.208.

⁸⁸ 1. Mek. s.126. Benzer açıklamalar için bkz. 88. Mek. s. 208-9; 86. Mek. s. 206; 104. Mek. s. 225; 122. Mek. s. 252.

⁸⁹ Bu ifade Şemseddin Sivasî’ye (ö. 1597) atfedilmektedir.

⁹⁰ 122. Mek. s. 251.

lerin ağına düşürdüğü gibi, râbitasızlığa da neden olabilir. Süleyman Efendi isminde bir yakınına yazdığı mektupta ona şunları öğütler:

“Fânî dünya sevgisi sizi râbitasızlığa ve yasaklara yönelmiş. Gözünüzü açın, böyle yapmayın...”⁹¹

Râbita yapmanın asıl amacı Allah'a yönelebilmektir. Şeyh ya da müşid denilen rehber, bu uygulamada sadece bir vâsıttır. Bununla birlikte râbitanın temeli/mukaddimesi şeyhtir. Mürîd, râbitayla gönülünü önce müşidine (fenâ fişşeyh), onun vasıtasıyla Hz. Peygamber'e (fenâ firrasûl) ve o vesileyle de Allah'a bağlamış (fenâ fillah), Hakk'tan başka her şeyden arınmış olur.⁹² Seyyid Hüseyin Nasr bu durumu “Manevî eğitime olan ihtiyaç, bilen ve başkalarına öğretilbilecek bir ustaya, kozmik dağın doruğuna tehlikeli yollar aşarak erişmiş ve başkalarının da aynı şeyi yapmalarına rehberlik edecek bir üstadı, bir hocaya veya bir şeyhe olan ihtiyacı doğurmuştur”⁹³ cümleleriyle ifade etmiştir. Çünkü bu yolda hâzık bir şeyh, benzer mertebelerden geçmiş olduğundan, kendi tecrübelerini mürîdine aktarmakta ve onun daha yüce mertebelere ulaşabilmesi için bir kapı açmaktadır. Kuşadalı'nın düşüncesinde hakiki râbita müşidin sîmâsını tamamıyla idrâk etmek ve hatırlamak niyetiyle olmalıdır. Nitekim müşid-i kâmil râbitanın ilk basamağıdır. Bununla beraber o aşamadan sonra râbitanın çeşitli dereceleri vardır ki Hz. Peygamber tenezzül edebilir ve hatta daha da âgâh olanlara Rabbânî tecellîler ihsân olunabilir.⁹⁴ Kuşadalı'nın bu düşünceleri müşidinde tamamen fânî olan bir mürîdin, fenâ firrasul ve fenâ fillâh derecelerine de vâsıl olabileceğini işaret etmektedir.

Bilindiği üzere râbita tasavvufta bir terbiye usûlüdür. Eğitimde “tedrici metot” denilen yöntem esastır. Muhatabın tanınması, teenni ile hareket etmek, kolaydan zora doğru ilerlemek⁹⁵ gibi prensipleri

⁹¹ 14. Mek. s. 137. Metnin sadeleştirilmesi tarafımızdan yapılmıştır. Aynı konuya temas eden başka bir mektup için bkz. 55. Mek. s. 175-76.

⁹² Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, s. 257; Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 384.

⁹³ Bkz. Seyyid Hüseyin Nasr, *Bilgi ve Kutsal*, trc. Yusuf Yazar, 5. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 329.

⁹⁴ 12. Mek. s. 135. Başka bir mektubunda Kuşadalı bu tecellîlerin ilk basamağı olan fenâ fişşeyh zuhûrunda istiğfar, salavât ve tilâvetin, kişiyi bunların üst mertebesi olan tevhîdde istidatlı kılacağını söylemiştir. Bkz. 1. Mek. s. 126.

⁹⁵ Bu metot hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şevki Saka, “İnsanı Aydınlatmada Tedrici Metodun Önemi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 42, 2001, s. 59-76.

içeren bu metot mürîde râbîta verilirken de göz önünde bulundurulmalıdır. Kuşadalı bu konuda aşama aşama yol almaya dikkat etmek gerektiğini şu sözleriyle anlatmıştır:

“Şimdi, mürşidini bulup râbîta sırrını alan kimseye lâzım olan, mürşidinin verdiği râbîtayla birlikte, tevhîd, istiğfar ve salavât ile yetinmesidir. Başka esmâ ve evrâd ile meşgul olmak kişiyi, vesvese ve havâtıra düşürür, üzerinde büyük ağırlık yapar. Çünkü esmânın her ne kadar kendi zâtlarında, aralarında bir tezat yoksa da bir insana nispetle tecelliyâtta zıtlık vardır. Buna binâen kişi birçok ağırlığa düşer olur.”⁹⁶

Kuşadalı, çevresindeki kişilerin rüyalarını tabir etmiştir. Hatta bir rüyanın birkaç farklı tabirini de yaptığı, mektuplarından anlaşılmaktadır. Bu rüyalardan birçoğunu da râbîtaya yormuştur. Mesela hücrelerinde yeşil minare gören kişinin rüyası için, râbîtasındaki birliğe delâlet ettiği yorumunu yapmıştır.⁹⁷ Korkulu rüya gören birine, bunun sebebinin kıymetli vakitlerini gaflet üzere geçirmesi olduğunu ve rüyasının bir uyarı mâhiyeti taşıdığını yazmıştır. Bu tabirin devamında râbîtada bir takım şeylerin zuhûr edebileceğine, ancak geçici oldukları için bunlara iltifat edilmemesi gerektiğine vurgu yapmaktadır:

“Göreyim sizi, uyanık olunuz. Râbîtayla meşguliyetiniz sırasında da mâsiva kabîlinden şeyleri hatırlanıza getirmeyerek râbîtanızı tam bir şekilde hatırlayınız. Berk tecellisi denilen ve şimşek gibi aniden zuhur eden şeylere de asla iltifat etmeyiniz.”⁹⁸

Râbîtaya teveccüh etmek dünyevî ve maddî gâyelerle olmamalıdır. Hatta kişi râbîtaya âhîretlik meseleler için dahî yönelmemelidir. Zîrâ râbîta yapmanın amacı, mârifet ve rızâ gibi bir takım kıymetli ve mânevî makamlara vâsıl olmaktır:

⁹⁶ 160. Mek. s. 161. Metnin sadeleştirilmesi tarafımızdan yapılmıştır.

⁹⁷ 9. Mek. s. 133. Muhammed el-Hızrî ismindeki birinin rüyasını ise şöyle tabir etmiştir: “Çocuklukta okuduğun mektebe varup çocuklar ‘Hızır geldi’ deyü çağrışılar ve birkaç çocuğun seni ‘Hızır’ diye göstermeleri, râbîtayı tamamca hatırlamak ve rıza yolunda istikâmeti elden geldikçe artırmak üzere olmanız ile sülûk cânibine muhabbetiniz ve ibadât ve taate râğbetiniz zuhuruna işaret.” Bkz. 61. Mek. s. 181. Kuşadalı’nın râbîtayla alâkalı olarak tabir ettiği diğer rüyalar için bkz. 6. Mek. s.129; 9. Mek. s. 133; 49. Mek. s. 172; 59. Mek. s. 180; 69. Mek. s. 189.

⁹⁸ 61. Mek. s. 181. Metnin sadeleştirilmesi tarafımızdan yapılmıştır.

“Râbitaya teveccüh etmenin gayesi ancak irfan, mîzân ve rızayı bulmaktır. Diğer dünyevî ve uhrevî problemlerin çözümü için râbitaya başvurulmaz.”⁹⁹

Râbitada şeyhin sîmâsını kâmil bir şekilde hatırlamanın önemi elbette büyüktür. Nitekim Kuşadalı bunu defalarca dile getirmiştir. Ne var ki kişi gözünü yumunca ya da râbita yapmaya niyet edince şeyhi karşısında ya da hatırında bulmak hırsında olmamalıdır. Çünkü bu ona ağırlıktan başka bir şey vermez. Yalnız ve mâsivâdan uzak hâlde olmak, istenen neticeye ulaşmaya yardımcı olacaktır:

“Ey Cemâl, “nereye baksam şeyhim görünür, tenhada gözümü yumup onu karşımda bulayım” düşüncesiyle kendine ağırlık ve sıkıntı verme. Yapman gereken şey, yalnızken büyük olsun küçük olsun yabancı şeyi kalbe almamandır. Bu tür şeyler kalbine gelse dahî onları hemen izâle etmelisin.”¹⁰⁰

Zaman zaman çeşitli sebepler yüzünden kişi, râbitasında bazı sıkıntılar ve zâfiyetler yaşayabilir. Bunun nedenlerinden biri, insanın kendi başına buyruk şekilde hareket etmesi ve yol almak konusunda aceleci olmasıdır. Yapılması gereken, öncelikle bu gibi tasarruflardan uzak durmak ve mürşidin sîmâsını hatırlamaktır. Kuşadalı râbitayı kuvvetlendirmek için de yolun ikinci büyük rüknü olan azîmet, dinen yasak olan şeylerden kaçınmak, mücâhede, riyâzet, istikâmet, oruç gibi reçeteleri tavsiye etmiştir.¹⁰¹ O, râbitanın kolaylaşması için bilhassa istikâmet yolunu öğrenmenin ve istikâmeti arttırmanın gereğine dikkat çekmiştir.¹⁰²

Râbita mürşidden başkasına yapılmaz. Başka bir deyişle mürşide hakkıyla râbita yapabilmek için aracı kişiler olmamalıdır. Vâsıta olmayan çalışan kişilere de iltifat edilmemelidir. Kuşadalı bu konu üzerinde ısrarla durmuş ve râbitanın ortaklık kabul etmeyeceğini belirtmiştir.¹⁰³ Mürşide râbita başkalarının tarifiyle de olmaz. Kişi mürşidinin

⁹⁹ 68. Mek. s. 189. Metnin sadeleştirilmesi tarafımızdan yapılmıştır.

¹⁰⁰ 76. Mek. s. 197. Metnin sadeleştirilmesi tarafımızdan yapılmıştır.

¹⁰¹ Bkz. 69. Mek. s. 190; 70. Mek. s. 191; 72. Mek. s. 193-194; 88. Mek. s. 208-209; 125. Mek. s. 257.

¹⁰² Bkz. 62. Mek. s. 182.

¹⁰³ 144. Mek. s. 275. Benzer bir mektup için bkz. 92. Mek. s. 213-214.

sîmâsını tahayyül edemese dahî mürşidden başkasından talimât alarak buna kalkışmamalıdır. Yapılacak şey hatırlamak için çabalamaktır:

“Mürşidin sîmâsını hayal edemeyenler başkalarının tarifıyla râbîta yapmaya çalışırlarsa bu, ikiliğe yol açar. Kişi bu yolda azîmetini artırırsa kabiliyeti elverdiği ölçüde ve Allah’ın yardımıyla mülâkat kolaylaşır.”¹⁰⁴

Kuşadalı, mürîdlerinden Ali Efendi’yi râbîtanın mâhiyetini bilmediği hâlde zikre karışarak, vâsîta ve tarifle râbîta yapanlar hususunda uyarılmıştır. Çünkü böylesi bir tatbik, aradaki kişiye de ağırlık ve sıkıntı verir. Bu kişiler tam ve devamlı râbîtayı tecrübe etmek isterlerse, mürşidle mutlaka tanışmalıdırlar:

“Duyduk ki râbîtanın ne olduğunu bilmeyen kişilerle zikir edermişsiniz. Gâibe râbîta etmek istisnâ ve olağanüstü bir hâldir. Zamâne adamları daha âdetlerini terk etmezken, olağanüstü şeye nasıl nâil olsunlar? Nâil olsalar bile bu, geçicidir. Onların râbîta etmeleri olsa olsa senin vâsîtanla gerçekleşmiştir. Böyle olunca onlar seni yolundan geri çevirip sana ağırlık verirler. Sürekli bir vesile bulmak istiyorlarsa buyursunlar gelsinler.”¹⁰⁵

Halvetî, râbîtayı yapa yapa bunda meleke kazanmış kişilerin, onu uygularken önceden belirlenmiş bir zaman ya da mekânla kayıtlı olmalarına gerek olmadığını belirtmiştir. Buna mukabil râbîta, onun ne olduğunu bilmeyen ve bu konuda bir yetisi ve istidatı olmayan kişilerden uzak bir şekilde ve onların görmeyeceği bir yerde yapılmalıdır.¹⁰⁶ Mürîdlerini bu konuda “râbîta almaya daha vakti gelmeyenlerle muhabbet etmek, hem onları (acemi kişileri) incitir ve yaralar, hem de kendilerini yani bunda meleke peydâ etmişleri suçlu duruma düşürür. Diğer hâller ve makamlar için de bu böyledir”¹⁰⁷ sözleriyle îkâz etmiştir. Çünkü tasavvufta “ham ervâh” denilen ve henüz sülûkünün başlangıcında olan, tarîkattan, onun gereği bir takım inceliklerden bîhaber kişilerin¹⁰⁸ bu sırta kolayca nâil olmalarına müsaade edilmez.

¹⁰⁴ 1. Mek. s. 126. Metnin sadeleştirilmesi tarafımızdan yapılmıştır. Ayrıca bkz. 110. Mek. s. 232-233; 114. Mek. s. 237; 92. Mek. s. 213-214.

¹⁰⁵ 26. Mek. s. 148-149. Metnin sadeleştirilmesi tarafımızdan yapılmıştır.

¹⁰⁶ 101. Mek., s. 222.

¹⁰⁷ 144. Mek., s. 274-275. Metnin sadeleştirilmesi tarafımızdan yapılmıştır.

¹⁰⁸ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 157; Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, s. 143.

Râbîta, seyr u sülûkü esnasında mürîde katkıda bulunan eğitim yöntemlerinden biri olarak, mürşidin sürekli gözetimi ve kontrolü altında yapılmalı, bu esnada mürîd kendisinde hâsıl olan birtakım hâllerden mürşidini mutlaka haberdar etmelidir. Nitekim eğitimde “geribildirim” adı verilen bilgi akışı sayesinde onun hedefine ulaşım sağlamadığı kontrol edilebilir. Keza geribildirim râbîtadaki öneminin farkında olan Kuşadalı, katettiği yolu anlamak için râbîta yapan kişiden, râbîtasının nasıl olduğuna dair dönüt almayı talep etmektedir:

“Hâlinizin ve râbîtanızın keyfiyyetini açıklayan mektup gönderiniz. Çünkü şeriat ve tarîkatten, mârifet-i hakikatten kelâm, kişinin kabiliyeti ölçüsünce bilinen râbîtanın keyfiyyeti ile anlaşılır.”¹⁰⁹

Kuşadalı, râbîtasının durumu hakkında bazı mürîdlerden sıkça mektup göndermelerini isterken;¹¹⁰ bazılarında da bunu ara ara talep etmiştir.¹¹¹ Böylece râbîtadaki hâlini kendisine arz eden mürîde, içinde bulunduğu vaziyete göre bazı uyarı ve tenbîhlerde bulunacağını, bu yoldaki seviyesine ve ilerlemesine dair bilgiler vereceğini söylemiştir.¹¹²

Dünyevî meşgalelerden mümkün olduğunca uzaklaşmak, şeyhin işlevini göz ardı etmemek ve bu sayede bazı yüce ikramları da kazanacağını bilmek, büyük ve maddî beklentiler içerisinde olmamak, meselenin mâhiyetini bilmeyen kişiler yanında uyanık davranmak gibi birçok şey, Kuşadalı İbrâhim Halvetî'nin ayrıntılı bir şekilde ve defaatle üzerinde durduğu hususlardır.

Sonuç

Kuşadalı İbrâhim Halvetî XVIII. asrın son çeyreğini ve XIX. asrın ilk yarısını idrâk etmiş bir Osmanlı mutasavvıfıdır. Kendisi önce zâhirî ilimlerde yetkinlik kazanmış, ardından intisap ettiği şeyhi vasıtasıyla tasavvuf yolunda ilerlemiştir. Eldeki verilere göre herhangi bir eseri mevcut değildir. Fakat mürîdlerine onları eğitmek için yazdığı

¹⁰⁹ 13. Mek. s. 136-137. Metnin sadeleştirilmesi tarafımızdan yapılmıştır. Kuşadalı'nın bu konudaki diğer mektuplarından bazıları için bkz. 9. Mek. s. 133; 65. Mek. s. 186; 76. Mek. s. 197; 100. Mek. s. 221.

¹¹⁰ 17. Mek. s. 139.

¹¹¹ 70. Mek. s. 191; 72. Mek. s. 194; 86. Mek. s. 207.

¹¹² Bkz. 86. Mek. s. 207; 89. Mek. s. 210.

mektupları, Kuşadalı'nın düşüncesini ve devrin dinî-tasavvufî vaziyetini anlamada bugünkü araştırmacılar için büyük önem arz etmektedir. Kuşadalı'nın, bu mektuplar vasıtasıyla samimi ve açık bir dille müridlerine ulaştığı ve onları tarikat yolunda yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Kendisi Halvetî tarikatı şeyhi olarak bu tarikata yönelik bir takım usûl ve âdâbı talebelerine aktarmıştır. Onun yazdıkları okunduğunda varılan en çarpıcı netice, bu mutasavvıfın bir Halvetî olarak, tasavvufî eğitim yöntemlerinden râbitaya azami şekilde önem vermiş ve hemen her mektubunda sözü bu konuya ve uygulanmasına getirmiş olmasıdır.

Halvetî-Şabânî geleneğinin önemli temsilcilerinden Kuşadalı İbrâhim Halvetî'nin tasavvufî düşüncesinde râbitanın bir metot olarak mühim bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Kendisinin, müridlerine yazmış olduğu mektuplarının ağırlıklı konusu râbita, râbitanın mâhiyeti, onun nasıl tatbik edileceği ve inceliklerinden meydana gelmiştir. Râbitanın, tarikatının esas rûknü olduğunu sıklıkla dile getiren Kuşadalı, terbiyesi altındaki müridlerine sağlam ve devamlı bir râbitanın kurallarını telkîn etmiştir. Ona göre mâsivâdan boşaltılan bir kalple, şeyhin tahayyül edilmesi şeklindeki kâmil bir râbita, seyr u sülûkte ilerlemenin, çeşitli ihsânlarla vâsıl olmanın ve bazı hakikatleri idrâk edebilmenin anahtarıdır. Kuşadalı, mektuplarında râbita yapmadan evvel veya o esnada meydana gelebilecek mahzûrlu durumları ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Onun bu gayreti göz önüne alındığında ise seyr u sülûk yolunda olan ve çeşitli hatalar yapmaya müsait bulunan sâiklere, tam anlamıyla rehberlik yapmak ve tecrübelerini aktarmak gâyesinde olduğu anlaşılmaktadır.

Kuşadalı İbrâhim Halvetî'nin kendi devrinde îzâh etmeye çalıştığı fikirlerinden bugün için çıkarılabilecek genel sonuç bize göre şudur ki: Râbita kalp gözünü açmaya bir vesiledir. O, modern dünyada ve her zaman ilâhî/manevî âlemlerle ne şekilde irtibat kuracağı konusunda bocalayan insanoğluna kâmil bir mürşid yardımıyla, bir yol gösterme yöntemidir.

Son söz yerine söylenebilecek olan, yaygın olarak bilinenin aksine râbitanın sadece şu veya bu tarikata mahsus, sınırlı bir uygulama ol-

mayıp, pek çok tarikatta -adı konmasa da- bir şekilde yer bulmuş bir pratik hâline gelmesidir.

Kaynakça

- Arslan, Sevim, “Muhabbet Râbitası”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 3, 2015, s. 49-70.
- Arvâsî, es-Seyyid Abdulhakim, *Râbita-i Şerîfe*, haz.: Necip Fazıl Kısakürek, Büyükdoğu Yayınları, 15. Baskı, İstanbul 2012.
- Ateş, Süleyman, *İslâm Tasavvufu*, Elif Matbaacılık, Ankara 1972.
- Attâr, Ebû Hâmid Muhammed b. Ebî Bekr İbrâhim Ferîdü'd-Dîn, *Tezkiretü'l-evliya*, nşr. İran Milli Kütüphanesi, Tahran 2000.
- Azamat, Nihat, “Kuşadalı İbrâhim Efendi”, *DİA*, Ankara 2002, c. 26.
- Baktır, Mustafa, “Azîmet”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1991, c. 4, s. 330.
- Bardakçı, Mehmet Necmeddin, “Kuşadalı İbrahim Halvetî ve Melâmet Neşvesi”, *Kuşadalı İbrahim Halveti ve Kuşadası ve Civarında Tasavvufî Hayat*, edit. Himmet Konur, Tibyan Yayıncılık, İzmir 2016, s. 45-57.
- Bayramoğlu, Fuat -Nihat Azamat, “Bayramiyye”, *DİA*, Ankara 1992, c. 5.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhârî*, Bulak: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1311, c. 1.
- Cevherî, Ebu Nasr İsmail b. Hammaâd, *es-Sihâh: Tâcu'l-luga ve's-sihâhu'l-Arabiyye*, Dâru'l-Hadis, Kâhire 1430/2009.
- Demirci, Mehmet, “Kuşadalı İbrâhim Halvetî'nin Tekkelere Bakışı”, *Kuşadalı İbrahim Halveti ve Kuşadası ve Civarında Tasavvufî Hayat*, edit. Himmet Konur, Tibyan Yayıncılık, İzmir 2016, s. 37-44.
- Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2004.
- Gökbulut, Süleyman, “Cüneyd'in Sekiz Şartı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, sayı 36, s. 201-231.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, *Tasavvufî Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2004.
- Gümüşhanevî, Ahmed Ziyâuddîn b. Mustafa, *Câmiu'l-usûl fi'l-evliyâ*, İstanbul ts.
- Gündüz, İrfan, “Tasavvufî Bir Terim Olarak Râbita”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 8 [2007], sayı: 19, s. 23-53.

- İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut: Dâru Sâdır, ts., c. 7.
- İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtu'l-asfiyâ*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1416/1996, c. 8.
- İsfahânî, Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râğıb, *el-Müfredat fî garîbi'l-Kur'ân*, tahk. Muhammed Seyyid Geylânî, Dâru'l-Mârifé, Beyrut ts.
- Mustafa Kara, "Melâmetiyye", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul, 1987, c. 43, s. 561-598.
- Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2003.
- Konuk, Ahmed Avni, *Füsûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, Haz. Mustafa Tahralı-Selçuk Eraydın, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2005.
- Konur, Himmet, *Hasan Sezâî ve Mektupları Işığında Tasavvuf Hayatı*, Tibyan Yayıncılık, İzmir 2003.
- _____, İbrahim Gülşenî Hayatı, Eserleri, Tarikatı, İnsan Yayınları, İstanbul 2000.
- _____, *Tasavvuf Ahlakı ve İlahî Ahlâk İle İnsana Yolculuk*, H Yayınları, İstanbul 2009.
- Kur'an-ı Kerim Meali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Haz. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, 12. Baskı, Ankara 2011.
- Kuşeyrî, Ebu'l-Kâsım, *er-Risâletu'l-Kuşeyriyye*, tahk. Abdu'l-Halîm Mahmûd - Mahmûd b. eş-Şerîf, Dâru'ş-Şa'b, Kahire 1409/1989.
- _____, Letaifu'l-İşarat, Trc. Mehmet Yalar, İlk Harf Yayınları, İstanbul 2012, c. 1-2.
- Kübrâ, Necmüddin. *Tasavvufî Hayat*, Haz. Mustafa Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul 1980.
- Nasr, Seyyid Hüseyin, *Bilgi ve Kutsal*, İz Yayıncılık, trc. Yusuf Yazar, 5. Baskı, İstanbul 2013.
- Okudan, Rifat, "İnsani Bir İnsiyak Olarak Râbîta", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, sayı: 10, Ankara 2003, s. 201-218.
- Ögke, Ahmet, *Vâhib-i Ümmî'den Niyâzî-i Mısırî'ye Türk Tasavvuf Düşüncesinde Metaforik Anlatım*, Önder Ofset, Van 2005.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnete Göre Tasavvuf*, Fatih Yayınevi, İstanbul 1979.

- _____, *Kutsal Gönüllü Velî Kuşadalı İbrahim Halveti (Hayatı, Düşünceleri, Mektupları)*, Fatih Yayınevi, İstanbul 1982.
- _____, *Kuşadalı İbrahim Halveti Hayatı Düşünceleri, Mektupları*, İstanbul 1982.
- Rabbânî, İmam, *el-Mektûbâtu'r-Rabbâniyye*, İhlâs Vakfı Yayınları, İstanbul 2002.
- Sâfî, Mevlânâ Ali b. Hüseyin, *Reşahâtu aynı'l-hayât*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1269.
- Saka, Şevki, "İnsanı Aydınlatmada Tedrici Metodun Önemi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 42, 2001, s. 59-76.
- Selvi, Dilaver, *Nefs Terbiyesinde Râbita*, Hoşgörü Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2014.
- Sühreverdî, Abdulkâhir Abdullah, *Avârifü'l-meârif*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1966.
- Tâhir, Bursalı Mehmet, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333, c. 1.
- Tosun, Necdet, *Bahâeddin Nakşebend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*, İnsan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2003.
- Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, edit. Semih Ceyhan, İsam Yayınları, İstanbul 2015.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2005.
- Yesevi, Hoca Ahmed, *Divân-ı Hikmet*, haz. Hayati Bice, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 5. Baskı, Ankara 2015.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004.
- <http://www.lugatim.com> (erişim: 16.04.2019)